

DOI 10.58423/2786-6742/2026-14-153-178

УДК 330.322:338.439.4:664.7(477)

Оксана НІКІШИНА

доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,

м. Одеса, Україна

ORCID ID: [0000-0002-7172-3551](https://orcid.org/0000-0002-7172-3551)

Scopus Author ID: [57219091897](https://orcid.org/57219091897)

e-mail: ksenkych@gmail.com

(Corresponding author)

Оксана ЗЕРКІНА

кандидат економічних наук, доцент,
здобувачка відділу ринкових механізмів та структур
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,

м. Одеса, Україна

ORCID ID: [0000-0002-2500-3959](https://orcid.org/0000-0002-2500-3959)

ІНВЕСТИЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЕНДОГЕННОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ РИНКІВ БОРОШНОМЕЛЬНО-КРУП'ЯНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. Зміна тенденцій, траєкторії розвитку та пріоритетів інвесторів в умовах війни зумовлює необхідність проведення емпіричних досліджень інвестиційної динаміки системи ринків борошномельно-круп'яної продукції (БКП) України. У роботі визначено динаміку базових виробничих і зовнішньоторговельних індикаторів системи ринків, що впливають на її інвестиційні тенденції. Проведено аналіз конкурентного середовища, який засвідчив достатній рівень конкуренції, а також надмірну пропозицію на вітчизняному ринку борошна. Досліджено динаміку та структуру капітальних інвестицій у системі переробних ринків борошномельно-круп'яної продукції в воєнний час. Встановлено, що після значного спаду в 2022 р. розпочалося відновлення інвестиційної активності суб'єктів ринкової системи в 2023-2024 рр., при цьому темпи приросту їх капітальних інвестицій перевищили аналогічні показники для харчової індустрії. Наголошено, що відмінною рисою інвестиційної динаміки є значна частка капітальних інвестицій в машини й обладнання (понад 70 %), що є свідченням пріоритетності інвестування в реконструктивний розвиток для реалізації потенціалу динамічної резилієнтності системи ринків. На підставі результатів аналізу встановлено траєкторію інвестиційної складової ендogenous розвитку системи ринків БКП у воєнний період. Розширено аналіз інвестиційних тенденцій у контексті діагностики головних індикаторів зовнішньої торгівлі обладнанням для системи ринків БКП України. Встановлено зростання частки імпорту в торговельному обігу, перевищення імпортової ціни над експортною в 1,6-2,5 рази, посилення імпортозалежності пов'язаного ринку харчового машинобудування. Наголошено, що наслідком таких тенденцій є скорочення внутрішніх інвестиційних взаємодій у національній системі ринків, зокрема, між суміжними ринками БКП і пов'язаним ринком машинобудування, та

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

втррати доданої вартості. На підставі результатів аналізу обґрунтовано етапи та інструменти ендogenous розвитку системи суміжних і пов'язаних ринків на засадах збалансованого імпортозаміщення у воєнно-повоєнний період. Запропоновано впровадження цільової програми розбудови ринків глибокої переробки зерна, яка може поєднати різноманітні грантові й кредитні інструменти, в повоєнний час. Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні наукового підходу до формування стратегій ендogenous розвитку макросистеми суміжних ринків БКП і пов'язаних ринків машинобудування.

Ключові слова: система суміжних ринків, борошномельно-круп'яна продукція, пов'язаний ринок машинобудування, ендogenous розвиток, інвестиційна динаміка, інвестиційні взаємодії, додана вартість.

JEL Classification: E22, O13, L11, Q13, L66.

Absztrakt. A háborús körülmények között bekövetkező trendváltozások, a fejlődési pályák módosulása és a befektetői prioritások átrendeződése szükségessé teszi az ukrajnai liszt- és daraipari termékpiacok rendszerének beruházási dinamikájára irányuló empirikus vizsgálatokat. A tanulmány meghatározza a piaci rendszer azon alapvető termelési és külkereskedelmi mutatóinak dinamikáját, amelyek befolyásolják a beruházási tendenciákat. A versenykörnyezet elemzése megfelelő szintű versenyt, ugyanakkor a hazai lisztpiacon túlzott kínálatot tárt fel. A kutatás vizsgálja a liszt- és daraipari termékek feldolgozó piacainak rendszerében megvalósuló tőkebefektetések háborús időszak alatti dinamikáját és szerkezetét. Megállapítást nyert, hogy a 2022. évi jelentős visszaesést követően 2023–2024-ben megkezdődött a piaci rendszer szereplőinek beruházási aktivitásának helyreállása, miközben tőkebefektetések növekedési üteme meghaladta az élelmiszeripar hasonló mutatóit. A tanulmány kiemeli, hogy a beruházási dinamika sajátos jellemzője a gépekbe és berendezésekbe irányuló tőkebefektetések magas, 70%-ot meghaladó aránya, ami arra utal, hogy a beruházásokban elsőbbséget élvez a rekonstrukciós fejlesztés, a piaci rendszer dinamikus rezilienciájában rejlő potenciál kiaknázása érdekében. Az elemzés eredményei alapján meghatározásra került a liszt- és daraipari termékpiacok rendszere endogén fejlődésének beruházási komponensét jellemző pálya a háborús időszakban. A beruházási tendenciák elemzése kiterjedt az ukrajnai liszt- és daraipari termékpiacok rendszeréhez kapcsolódó berendezések külkereskedelmének fő mutatóira is. Megállapítást nyert az import részarányának növekedése a kereskedelmi forgalomban, az importárak exportárakat 1,6–2,5-szeresen meghaladó szintje, valamint a kapcsolódó élelmiszeripari gépgyártási piac importfüggőségének erősödése. A tanulmány hangsúlyozza, hogy e tendenciák következménye a belső beruházási kapcsolatok szűkülése a nemzeti piaci rendszerben, különösen a liszt- és daraipari termékek egymással szomszédos piaci és a kapcsolódó gépgyártási piac között, valamint a hozzáadott érték elvesztése. Az elemzés eredményeire támaszkodva a szerzők megalapozzák az egymással szomszédos és kapcsolódó piacok endogén fejlődésének szakaszait és eszközeit a kiegyensúlyozott importhelyettesítés elvei alapján a háborús és háború utáni időszakra vonatkozóan. Javaslatként megfogalmazták egy, a gabona mélyfeldolgozási piacainak fejlesztését szolgáló célprogram bevezetését, amely a háború utáni időszakban különböző támogatási és hiteleszközöket kapcsolhat össze. A kutatás tudományos újdonsága az egymással szomszédos liszt- és daraipari termékpiacok, valamint a kapcsolódó gépgyártási piacok makrorendszerének endogén fejlődési stratégiáira vonatkozó tudományos megközelítés továbbfejlesztésében rejlik.

Kulcsszavak: egymással szomszédos piacok rendszere, liszt- és daraipari termékek, kapcsolódó gépgyártási piac, endogén fejlődés, beruházási dinamika, beruházási kapcsolatok, hozzáadott érték.

Abstract. Changing trends, development trajectories, and investor priorities in wartime conditions necessitate empirical research into the investment dynamics of the flour and cereal product (FCP) market system in Ukraine. The paper identifies the dynamics of basic production and foreign trade indicators of the market system that influence its investment trends. An analysis of the competitive

environment was conducted, which showed a satisfactory level of competition, as well as an excess supply in the domestic flour market. The dynamics and structure of capital investments in the FCP processing market system were studied for the wartime period. It was established that after a significant decline in 2022, the recovery of investment activity among market system entities began in 2023–2024, with the growth rates of their capital investments exceeding corresponding indicators for the food industry. It is emphasized that a distinctive feature of investment dynamics is the significant share of capital investments in machinery and equipment (over 70%), evidencing a priority for reconstruction-oriented investment aimed at realizing the market system's dynamic resilience potential. Based on the results of the analysis, the trajectory of the investment component of the FCP market system's endogenous development during the war period was established. The analysis of investment trends was extended to diagnose the key indicators of foreign trade in equipment for Ukraine's FCP market system. The growth of the share of imports in trade turnover, the excess of import prices over export prices by 1.6–2.5 times, and the growing import dependence of the related food machine-building (mechanical engineering) market were established. It is emphasized that a consequence of these trends is the reduction of internal investment interactions within the national market system, in particular, between the markets adjacent to FCP and the related mechanical engineering market, along with the loss of added value. Based on the results of the analysis, the stages and instruments of endogenous development of the system of adjacent and related markets, grounded in balanced import substitution, are substantiated for the war and post-war periods. For the post-war period, the implementation of a targeted program for developing deep grain-processing markets is proposed, combining various grant and credit instruments. The scientific novelty of the study lies in the improvement of the scientific approach to formulating strategies for the endogenous development of the macrosystem of markets adjacent to FCP and related to the mechanical engineering market.

Keywords: system of related markets, flour and cereal products, related mechanical engineering market, endogenous development, investment dynamics, investment interactions, added value.

Постановка проблеми. Система суміжних ринків борошномельно-круп'яної продукції (далі – БКП) відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки України, є соціально значимою та достатньо конкурентною. У її межах (з урахуванням ринку хліба та хлібобулочних виробів (далі – ХХБВ)) функціонує понад 40 % від загальної кількості суб'єктів господарювання харчової промисловості, що є свідченням вагомості досліджуваної системи ринків у забезпеченні резильєнтності та ендogenous розвитку вітчизняної харчової індустрії на різних рівнях. Війна змінила тенденції функціонування системи ринків БКП та стала каталізатором перегляду інвестиційних стратегій суб'єктів і держави. Трансформація динаміки і структури капітальних інвестицій (далі – КІ), зміна пріоритетів інвесторів в умовах безпекових загроз зумовлюють необхідність проведення нових емпіричних досліджень інвестиційної динаміки системи ринків БКП, як наукове підґрунтя для розроблення стратегій ендogenous розвитку ринкових структур у воєнно-повоєнний період.

В умовах обмежених ресурсів особливої значимості набуває завдання їх ефективного використання та мобілізації із внутрішніх джерел. Одним із них може стати активізація інвестиційних взаємодій у національній системі ринків, зокрема, між суміжними ринками БКП і пов'язаним ринком харчового машинобудування, отримання мультиплікативного ефекту та нарощування створеної доданої вартості в макросистемі вітчизняних ринків. Постає

необхідність у розширенні завдань традиційного аналізу інвестиційних тенденцій в контексті міжсистемних взаємодій ринкових структур, зокрема, між вітчизняними ринками продуктів харчування і машинобудування, для обґрунтування адаптивних стратегій та інструментів ендогенного розвитку макросистем товарних ринків в умовах викликів і загроз. Завдання пов'язаного економічного відродження суміжних секторів продовольства й машинобудування визначено стратегічними документами і Планом відновлення України, що актуалізує необхідність нових досліджень у цій науковій площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні та науково-прикладні засади ендогенного розвитку економічних систем є предметом наукових досліджень багатьох іноземних і вітчизняних учених. Свої витoki теорія ендогенного зростання бере в працях П. Ромера [1] та Ф. Етро [2]. Дослідження П. Ромера показують, що рушійними силами зростання економіки є внутрішні (ендогенні) чинники, зокрема, людський капітал, інновації та інвестиції, які стимулюють розвиток зсередини системи [1]. Ф. Етро обґрунтував теорію ендогенних ринкових структур, що аналізує ринки в умовах часткової та загальної рівноваги, та довів, що структура ринків є ендогенним результатом інвестиційних та інноваційних рішень [2]. На основі теорії ендогенного зростання було розроблено низку різноманітних економічних моделей, еволюцію яких ґрунтовно описано в праці С.М. Швеця [3].

Серед вітчизняних науковців вагомий внесок у розвиток означеної теорії здійснили В. М. Геєць [4], А.А. Гриценко [5], М. І. Скрипниченко [6] та ін. Так, В.М. Геєць обґрунтовує доцільність переходу до траєкторії економічного зростання на засадах «ендогенізації» та «розвиваючого протекціонізму» для реалізації національних інтересів, які «перебувають під екзогенним тиском» [4]. В умовах війни теорія «ендогенізації» розвивається з урахуванням природи безпекових загроз і нових викликів. Так, А.А. Гриценко вводить у теорію категорію «національно укоріненого розвитку» та пропонує індикатор його кількісного виміру на основі доданої вартості. Автор стверджує, що повоєнне економічне відродження України може здійснюватися на основі стратегії національно укоріненого розвитку, яка є «поєднанням внутрішньої та зовнішньої інклюзивності» [5]. М. І. Скрипниченко обґрунтовує пріоритети вітчизняної «політики ендогенізації», зокрема, поступовий відхід від сировинно-аграрної, імпортозалежної економіки та її відродження на фундаменті інновацій і сучасних технологій [6]; вони актуальні й для розбудови системи ринків БКП.

Інвестиційний компонент є одним із ключових у досягненні ендогенного розвитку економічних і ринкових систем. Різні аспекти інвестиційного забезпечення національних і територіальних систем ринків ґрунтовно досліджено науковцями ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», зокрема, Б.В. Буркинським, О.І. Лайком, В. Ф. Горячуком [7, 8, 9, 10]. Ключові проблеми й пріоритети інвестиційного забезпечення державних і локальних ринкових систем у воєнний час обґрунтовано в праці [9]. Тенденції,

проблеми та перспективні напрями розвитку продовольчих ринків України, у т.ч. зернових і хлібних продуктів, в умовах загроз досліджено в працях Т. О. Осташко, О. В. Шубравської, В. К. Олефіра [11], В. М. Івченко [12, 13], О.М. Полонської [12], О. С. Зірзак [13]., А.Л. Солошонок [12, 13]. Зовнішньоторговельні аспекти функціонування ринків проаналізовано Л. Амброзіак і М. Булковською [14], а також колективом учених на чолі з О.В. Пустовойт [15].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Методологічні й науково-прикладні розробки в сфері ендегенного й інвестиційного розвитку економічних систем, сформовані в мирний час, потребують рефреймінгу у воєнний період з урахуванням нових викликів, безпекових загроз і невизначеності зовнішнього середовища. З іншого боку, фокус існуючих наукових досліджень спрямовано, передусім, на інвестиційний компонент ендегенного розвитку економічних систем різних рівнів, залишаючи поза увагою системи суміжних і пов'язаних ринків, які теж потребують емпіричних досліджень інвестиційної динаміки та сучасного інструментарію відродження в умовах безпекових загроз.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є проведення емпіричного дослідження загальних та інвестиційних тенденцій системи суміжних ринків БКП України у воєнний період, встановлення траєкторії інвестиційної складової ендегенного розвитку досліджуваної системи ринків, її інвестиційних взаємодій із пов'язаним ринком харчового машинобудування в зовнішньоторговельному аспекті, обґрунтування адаптивних інструментів ендегенного розвитку національної макросистеми суміжних і пов'язаних ринків на засадах збалансованого імпортозаміщення.

Методи та методологія. Методологічною основою дослідження є системний підхід до аналізу інвестиційних тенденцій у суміжних ринкових ланцюгах, а також положення теорій ринкових систем, ендегенного зростання та відтворення ресурсів. Для досягнення поставленої мети роботи використано методи динамічного аналізу (для визначення динаміки головних виробничих, інвестиційних і зовнішньоторговельних індикаторів у воєнний час); структурного аналізу (для оцінки конкурентного середовища борошняного ринку України, ринкової структури капітальних інвестицій, географічної структури імпорту обладнання); індексний метод (для оцінки співвідношення капітальних інвестицій до валової доданої вартості, співвідношення вартості імпорту до вартості експорту обладнання); узагальнення та порівняння (для ідентифікації траєкторії ендегенного розвитку системи ринків БКП в інвестиційній площині); інституційного аналізу (для обґрунтування комплексу інвестиційних інструментів у воєнно-повоєнний період). Інформаційним полем дослідження є офіційні дані Державної служби статистики України, Державної митної служби України, аналітичні публікації профільних інституцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Базові показники розвитку системи суміжних ринків БКП узагальнено в табл. 1. Спільною тенденцією

переробних ринків було скорочення обсягів виробництва в 2022 р. як реакція на воєнні шоки, незначне зростання в наступні роки (адаптація до загроз), додатне зовнішньоторговельне сальдо (окрім макаронних виробів у 2022). Внутрішньоорієнтовані ринки БКП і ХХБВ демонструють низькі рівні ступеня відкритості (СВР) та значення коефіцієнтів покриття імпорту експорту вищі за 1. Водночас значення СВР на хлібному ринку в воєнний час дещо зросло за рахунок збільшення імпорту товарів. Ринок макаронних виробів є імпортозалежним: частка імпорту в обсязі ринку зросла з 60,8 % у 2022 році до 64,1% у 2025 році; у 2022 році коефіцієнт покриття склав 0,64, однак у наступний рік він подвоївся. Найвищий темп скорочення виробництва у 2022 р. притаманний ринку БКП; у 2024-2025 рр. знижувальний тренд продовжився на фоні незначного зростання (близько 2-5 %) випуску хлібної та макаронної продукції.

Таблиця 1.

Базові показники розвитку системи суміжних ринків БКП України*

Показники	Роки						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1. Релевантний ринок борошномельно-круп'яної продукції (БКП)							
1. Виробництво, тис. т	2113,9	1877,2	1714,7	1495,0	1523,7	1407,8	1403,5
2. Індекс виробництва, %	X	88,8	91,3	87,2	101,9	92,4	99,7
3. Ступінь відкритості ринку (СВР), %	2,62	2,76	4,18	2,09	0,66	0,54	0,65
4. Коефіцієнт покриття імпорту експортом (К покриття), рази	5,61	4,39	2,51	3,23	6,07	4,59	3,94
2. Верхньосуміжний ринок хліба, хлібобулочних та борошняних виробів (ХХБВ)							
1. Виробництво, тис. т	1214,6	1161,3	1191,1	936,7	967,9	1019,9	1040,3
2. Індекс виробництва, %	X	95,6	102,6	78,6	103,3	105,4	102,0
3. СВР, %	2,28	2,88	3,62	3,68	3,61	3,67	4,15
4. К покриття, рази	2,12	1,95	1,96	1,45	1,66	1,96	2,22
3. Верхньосуміжний ринок макаронних виробів							
1. Виробництво, тис. т	73,8	72,9	62,2	48,5	50,1	52,6	53,7
2. Індекс виробництва, %	X	98,8	85,3	78,0	103,2	105,1	102,0
3. СВР, %	49,74	57,15	71,03	60,76	51,91	60,50	64,08
4. К покриття, рази	1,12	1,08	1,22	0,64	1,35	1,08	1,07

*Сформовано авторами на основі [16, 17].

У 2021 р. на ринку БКП функціонував 1391 суб'єкт господарювання (8,6 % суб'єктів харчової промисловості), що на 8,7 % менше показника 2019 р. (табл. 2). У 2022 р. кількість підприємств скоротилася на 17,5 %, що дещо вище темпів зниження як на продовольчих (-14 %) так і на верхньосуміжних хлібних ринках (-

12,4 %). Після зростання в 2023 р. (+7,4 %) кількість суб'єктів релевантного ринку БКП у 2024 р. зменшилася на 4 % і досягла 1184 од., з них 4,9 % – середні, 95,1 % – малі підприємства [13]. У воєнний період, порівняно з продовольчим і хлібним ринками, темпи скорочення суб'єктів ринку БКП були вищими (2022), а темпи зростання – нижчими (2023). У сегменті виробництва крохмалів кількість діючих підприємств (25 од.) досягла довоєнного рівня.

Таблиця 2.

Кількість діючих суб'єктів господарювання у системі ринків БКП України, од.

Види економічної діяльності	Роки						Темпи росту, %		
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2022 до 2021	2023 до 2022	2024 до 2023
Харчова промисловість, всього, в т.ч.:	16275	16222	16206	13937	16406	17033	86,0	117,7	103,8
1. Виробництво БКП та крохмалів	1523	1468	1391	1148	1233	1184	82,5	107,4	96,0
у % до харчової промисловості	9,4	9,0	8,6	8,2	7,5	7,0	X	X	X
1.1. Виробництво БКП	1500	1443	1366	1127	1209	1159	82,5	107,3	95,9
1.2. Виробництво крохмалів та крохмальних продуктів	23	25	25	21	24	25	84,0	114,3	104,2
2. Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	5552	5442	5286	4633	5477	5662	87,6	118,2	103,4
у % до харчової промисловості	34,1	33,5	32,6	33,2	33,4	33,2	X	X	X
2.1. Виробництво ХХБВ нетривалого зберігання	4491	4450	4347	3835	4585	4742	88,2	119,6	103,4
2.2. Виробництво ХХБВ тривалого зберігання	911	852	795	665	746	782	83,6	112,2	104,8
2.3. Виробництво макаронних виробів	150	140	144	133	146	138	92,4	109,8	94,5

*Сформовано авторами на основі [16].

Необхідно зазначити, що на ринку ХХБВ функціонує 33,2 % суб'єктів від їх загальної кількості в продовольчій сфері економіки (найвищий рівень у секторальному вимірі). При цьому у воєнний час їх кількість збільшилася на 7,1 % і склала 5662 од., з них 83,8 % займалися виробництвом ХХБВ нетривалого зберігання; для ринку макаронних виробів, навпаки, притаманний знижувальний

тренд (див. табл. 2). Наведена динаміка свідчить про більш високу адаптивність вітчизняного хлібного ринку до загроз порівняно з ринком борошна й круп.

Незважаючи на тенденцію скорочення кількості борошномельних підприємств через воєнні дії та окупацію територій, шляхом збільшення завантаження потужностей діючих суб'єктів було повністю задоволено потреби внутрішнього й зовнішнього попиту, а також створено стратегічний запас борошна, якого країна не мала [19]. Необхідно відзначити тісну співпрацю суб'єктів суміжних ринків борошна й ХББВ у вирішенні завдання продовольчої безпеки в воєнний період, що, безумовно, посилює резильєнтність усієї ринкової системи та ступінь інтеграційних зв'язків між її суб'єктами.

Український ринок БКП є достатньо конкурентним. Пропозицію на ринку формують як великі, так і середні й малі підприємства з добовою потужністю переробки від 70 до 600 т зерна [19]. Найбільші виробники борошна в Україні (за винятком ДМК «Дніпромлин» і ТОВ «Хмельницьк-Млин») та їх частки на ринку наведені в табл. 3. Багаторічним лідером релевантного ринку є ТОВ «Вінницький КХП №2» із часткою 9,5 %; у воєнний час обсяги його виробництва скоротилися на 10,8 % і склали близько 112 тис. т. Друге місце посідає ТОВ «Столичний млин», яке має зростаючу динаміку в умовах війни як обсягів випуску борошна (+31,9 %), так і ринкової частки (+3,2 %). Третє місце належить ТОВ ВКФ «Рома» (4 %), виробнича динаміка якого має знижувальний тренд (-34,4 %). У воєнний час найбільші темпи зростання продемонструвала HD-group «Новоукраїнський КХП» (у 2,9 рази) і ТОВ «Диканька Млин» (+26 %).

Таблиця 3.

Найбільші виробники борошна в Україні та їх частка на внутрішньому ринку*

Виробники	2021		2022		2023		2024		2024 у % до 2021	Дина- міка (+, -) (8-2)
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%		
<i>A</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
1. ТОВ "Вінницький КХП №2"	125,73	8,6	120,22	9,5	113,84	8,8	112,20	9,5	89,2	+0,9
2. ТОВ "Столичний млин"	74,85	5,1	93,22	7,3	102,56	7,9	98,72	8,4	131,9	+3,2
3. ТОВ ВКФ "Рома"	71,86	4,9	59,91	4,7	52,11	4,0	47,13	4,0	65,6	-0,9
4. ТОВ "ТК"Новаторг"	61,19	4,2	47,84	3,8	46,61	3,6	44,50	3,8	72,7	-0,4
5. ПАТ "Рівне- борошно"	29,50	2,0	33,81	2,7	29,16	2,3	31,85	2,7	108,0	+0,7
6. ТОВ ТД "Зернарі"	57,00	3,9	33,63	2,6	27,95	2,2	27,37	2,3	48,0	-1,6

Виробники	2021		2022		2023		2024		2024 у % до 2021	Дина- міка (+, -) (8-2)
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%		
<i>A</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
7. ТОВ "Диканька Млин"	17,53	1,2	17,96	1,4	22,15	1,7	22,08	1,9	126,0	+0,7
8. ТОВ "Ельдорадо"	27,24	1,9	18,03	1,4	24,94	1,9	21,23	1,8	77,9	-0,1
9. HD-group "Запоріжжямлин "	30,48	2,1	25,75	2,0	24,67	1,9	20,26	1,7	66,5	-0,4
10. HD-group "Новоукраїнськ ий КХП"	6,65	0,5	33,82	2,7	30,56	2,4	19,29	1,6	290,2	+1,2
11. Інші виробники	954,69	65,5	785,81	61,9	819,85	63,3	734,59	62, 3	76,9	-3,2
Всього	1456,7	100	1270	100	1294,4	100	1179,2	100	81,0	X

*Сформовано авторами на основі [16, 19].

Сукупна частка трьох найбільших товаровиробників складає 22 % (2024 р.), чотирьох – 25,7 %, тобто не перевищує порогове значення 50 %. Серед головних суб'єктів борошняного ринку відсутні очевидні монополісти (див. табл. 3). Особливістю релевантного ринку борошна є *надмірна пропозиція*, що зумовлює важливість освоєння зовнішніх каналів збуту для його ендogenous розвитку. Практика свідчить про пріоритетне інвестиційне забезпечення тих підприємств, що виробляють якісний продукт і мають експортні канали збуту [11].

Внутрішній ринок круп'яних виробів є висококонкурентним. Відомі промислові підприємства з продуктивністю переробки до 100-200 т на добу, а також невеликі виробники із 5-10 т. Більшість підприємств мультисировинні, тобто здатні виготовляти продукцію кількох видів [13]. За даними ГО «Борошномери України», вітчизняні виробники здатні переробляти до 1,5 млн т зернової сировини щорічно на різні види круп. У 2022 р. споживання круп зменшилося на близько на 35%, водночас зріс попит на дешеві види продукції на фоні падіння доходів населення [19].

У мирний час на ринку круп здійснювалася модернізація виробництва, впроваджувалися нові технології та технічні заходи, в основному, для освоєння зовнішніх ринків збуту. Було введено в експлуатацію декілька підприємств, орієнтованих на виробництво пластівців і круп. Одним із найбільших ринкових суб'єктів є ТОВ «Терра», яке розширило свою діяльність у воєнний час, впроваджуючи інновації, розбудовуючи логістику, нові збутові канали та власну торгівельну мережу, впроваджуючи гуманітарні проєкти.

На ринку крохмалів та крохмальних продуктів працює близько 25 підприємств, з них 5 – середніх [18]. У сегменті кукурудзяного крохмалю

розгортають діяльність близько 10 виробників, однак присутній очевидний монополіст: близько 83 % продуктів переробки кукурудзи (крохмалю, глюкози, клейковини) припадає на компанію «Інтерстарч Україна» [11]. До її складу входить три підприємства: «Дніпровський крохмалепатоковий комбінат», завод «Інтеркорн Корн Процесінг Індастрі» (м. Дніпро) та завод «Interstarch GMBH» (Німеччина). У мирний час обсяги виробництва кукурудзяного крохмалю складали близько 126 тис. т, з них 65,9 % експортувалося; внутрішнє споживання було незначним – 44 тис. т або 35 % від випуску [11]. У воєнний час інформаційне поле для більшості продуктів глибокої переробки зерна є закритим.

Зменшенню впливу безпекових загроз у системах ринків може сприяти активізація інвестиційного процесу. *Капітальні інвестиції* (КІ) є важливим каталізатором товарного виробництва, невід’ємною складовою ендогенного розвитку, а також індикатором динамічної резильєнтності в аспекті реконструкції основних засобів для досягнення прискореного відновлення ринкових систем. Інвестиційна динаміка систем суміжних ринків БКП наведена в табл. 4.

Таблиця 4.

Динаміка капітальних інвестицій (КІ) у системі ринків борошномельно-круп’яної продукції України, млн. дол.*

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1. Ринок БКП (КВЕД 10.6)						
1. Загальний обсяг КІ	63,3	49,1	79,1	25,3	57,5	62,3
<i>у % до харчової промисловості</i>	5,3	4,6	7,7	4,7	6,3	6,0
2. Індекс загальних КІ, %	110,2	77,5	161,2	32,0	227,1	108,3
3. КІ в машини та обладнання	51,1	27,2	49,8	18,8	41,4	43,6
<i>у % до загального обсягу КІ</i>	80,8	55,5	63,0	74,4	72,0	70,0
4. Індекс КІ в машини та обладнання, %	132,8	53,2	183,0	37,8	219,9	105,3
2. Ринок ХХБВ нетривалого зберігання (КВЕД 10.71)						
1. Загальний обсяг КІ	43,0	97,8	49,5	19,8	24,8	47,6
<i>у % до харчової промисловості</i>	3,6	9,1	4,8	3,7	2,7	4,6
2. Індекс загальних КІ, %	119,7	227,4	50,6	40,0	125,5	191,9
3. КІ в машини та обладнання	25,3	81,0	37,8	15,8	19,6	36,9
<i>у % до загального обсягу КІ</i>	58,8	82,8	76,5	79,6	79,1	77,5
4. Індекс КІ в машини та обладнання, %	118,1	320,1	46,7	41,6	124,6	188,0
3. Ринок ХХБВ тривалого зберігання (КВЕД 10.72)						
1. Загальний обсяг КІ	47,6	48,4	75,2	15,2	30,4	21,3
<i>у % до харчової промисловості</i>	4,0	4,5	7,3	2,8	3,3	2,0
2. Індекс загальних КІ, %	76,1	101,7	155,4	20,2	200,1	70,1
3. КІ в машини та обладнання	44,8	29,6	45,9	13,1	20,3	14,9
<i>у % до загального обсягу КІ</i>	94,2	61,3	61,1	86,4	66,9	69,9

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2024
4. Індекс КІ в машини та обладнання, %	417,4	66,1	154,8	28,6	154,8	73,2
4. Ринок макаронних виробів (КВЕД 10.73)						
1. Загальний обсяг КІ	2,0	2,3	1,7	2,4	3,1	5,5
у % до харчової промисловості	0,17	0,21	0,16	0,44	0,34	0,53
2. Індекс загальних КІ, %	142,2	111,7	74,9	142,1	129,7	176,2
3. КІ в машини та обладнання	1,7	1,8	1,4	1,9	2,6	4,7
у % до загального обсягу КІ	84,9	78,1	83,9	77,7	85,0	86,1
4. Індекс КІ в машини та обладнання, %	172,5	102,7	80,4	131,7	141,9	178,4
5. Система переробних ринків, всього						
1. Загальний обсяг КІ	155,9	197,5	205,4	62,7	115,9	136,7
у % до харчової промисловості	13,08	18,34	19,95	11,59	12,67	13,10
2. Індекс загальних КІ, %	99,1	126,6	104,0	30,5	184,8	118,0
3. КІ в машини та обладнання	123,0	139,6	135,0	49,6	84,0	100,1
у % до загального обсягу КІ	78,9	70,7	65,7	79,1	72,5	73,2
4. Індекс КІ в машини та обладнання, %	171,6	113,5	96,7	36,7	169,4	119,1

*Сформовано авторами на основі [16, 20].

У 2021 р. загальний обсяг КІ релевантного ринку БКП склав 79,1 млн. дол. або 7,7 % від показника харчової промисловості, у т.ч. 63 % припадало на інвестиції в машини й обладнання. У 2022 р. обсяг інвестицій скоротився на 68 %, у наступний рік він збільшився в 2,3 рази; у 2024 р. темп зростання сповільнився до 8,3 % (див. табл. 4). Обсяг капітальних інвестицій борошняного ринку на 30 % перевищує показник для ринку ХХБВ і є найвищим у досліджуваній системі.

Порівняно з ринком БКП, у перший воєнний рік темп скорочення обсягу КІ ринку ХХБВ нетривалого зберігання був меншим (-60 %), при цьому в наступних роках зростаючий тренд відновлювався поступово з подвійним зростанням в 2024 р. Обсяг капінвестицій майже досягнув у 2024 р. довоєнного рівня (47,6 млн. дол.) і склав 4,6 % від показника продовольчої сфери. Частка інвестицій в машини й обладнання (76 %) на хлібному ринку вища, ніж борошняному (70 %).

Відмінною рисою інвестиційної динаміки ринку ХХБВ тривалого зберігання є найвищий спад у системі в 2022 р. (-80 %) і знижувальний тренд в 2024 р. (-30 %) після подвійного зростання в 2023 р. (див. табл. 4). Обсяг інвестицій у 2024 р. склав 21,3 млн. дол. або 28 % від рівня довоєнного періоду. Особливістю інвестиційної динаміки ринку макаронних виробів є стабільно зростаючий тренд у воєнний час (від +42 % в 2021 до +76 % в 2024) та найвища у системі питома вага інвестицій в машини та обладнання (86 %).

У цілому в системі суміжних ринків загальний обсяг інвестицій склав у 2024 р. 136,7 млн. дол. (67 % від рівня 2021 р.) або 13,1 % від показника харчової промисловості. Після скорочення в 2022 р. (-70 %) у наступні роки відбувається

зростання КІ зі сповільненням темпів у 2024 р. (див. табл. 4). Частка інвестицій в машини й обладнання складає в середньому 73,2 %, перевищуючи індикатор 2021 р. (66 %), що демонструє інвестиційну пріоритетність цього напрямку.

Ринкова структура відображає частку інвестицій релевантного і суміжних ринків у загальних КІ досліджуваної системи в динаміці (рис. 1). У мирний час найбільший внесок в інвестиційне забезпечення системи здійснювали релевантний ринок БКП і верхньосуміжний ринок ХХБВ тривалого зберігання, при цьому їх частки були приблизно однаковими (38,5 % і 36,6 % у 2021 р. відповідно). У воєнний час відбулися структурні зміни в напрямі скорочення частки КІ ринку хлібобулочних виробів тривалого зберігання на 21 в.п. та зростання питомої ваги інвестицій ринків БКП та хліба нетривалого зберігання (на 7,1 і 10,8 в.п. у 2024 порівняно з 2021). Як наслідок, найбільший внесок у системні КІ здійснюють ринки БКП (45,6 % в 2024) і ХХБВ нетривалого зберігання (34,8 %). Частка ринку макаронних виробів є незначною (4 %), однак має зростаючий тренд.

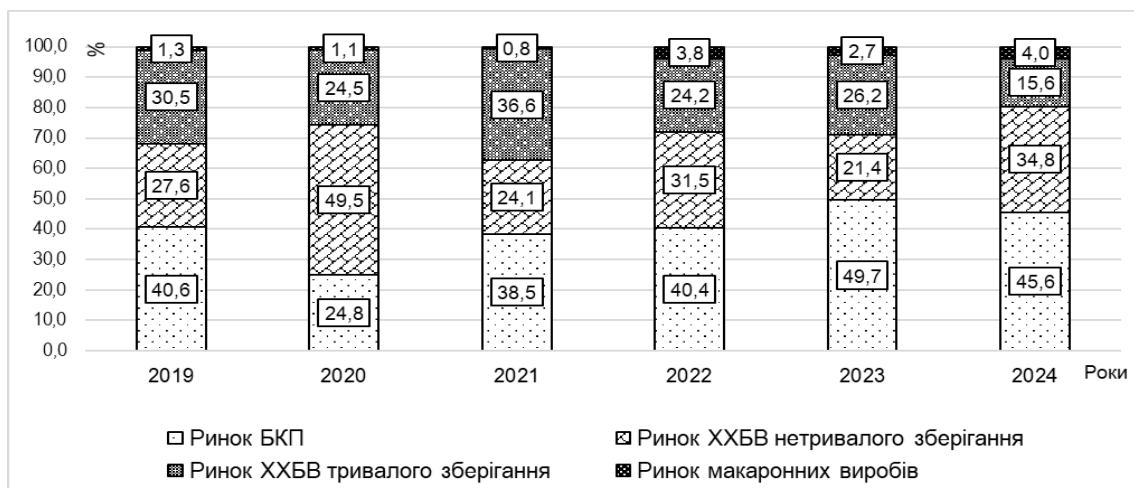

Рис. 1. Ринкова структура капітальних інвестицій системи ринків борошномельно-круп'яної продукції в Україні, %*

* Сформовано авторами на основі табл. 4.

Таким чином, зміни ринкової структури КІ демонструють зміну пріоритетів інвесторів та зростання інвестиційної привабливості ринків БКП і ХХБВ нетривалого зберігання в воєнний період (див. рис. 1). У загальній структурі інвестицій харчової промисловості на частку цих ринків припадало 6 % і 4,6 % КІ відповідно. Незважаючи на зростаючий інвестиційний тренд у 2023-2024 рр., рівень інвестиційної активності у системі ринків, вимірюваний співвідношенням капітальних інвестицій до ВДВ, залишається низьким і середнім (рис. 2). У мирний час значення індикатора в цілому по ринковій системі досягало 0,2-0,24 раз, що було свідченням стабільного відтворення капіталу та середнього рівня інвестиційної активності, передусім, на ринках БКП (0,41 в 2019) та ХХБВ

нетривалого зберігання (0,31 в 2020). У перший воєнний рік відбулося потрійне зниження загального індикатора (0,08 в 2022) та його повільне зростання в наступні роки (0,18 в 2024). Виняток становить динаміка показника на ринку макаронних виробів: у воєнний період вона стабільно збільшувалася (з 0,11 в 2022 до 0,27 в 2024), демонструючи середній рівень інвестиційної активності, найвищий у системі суміжних ринків.

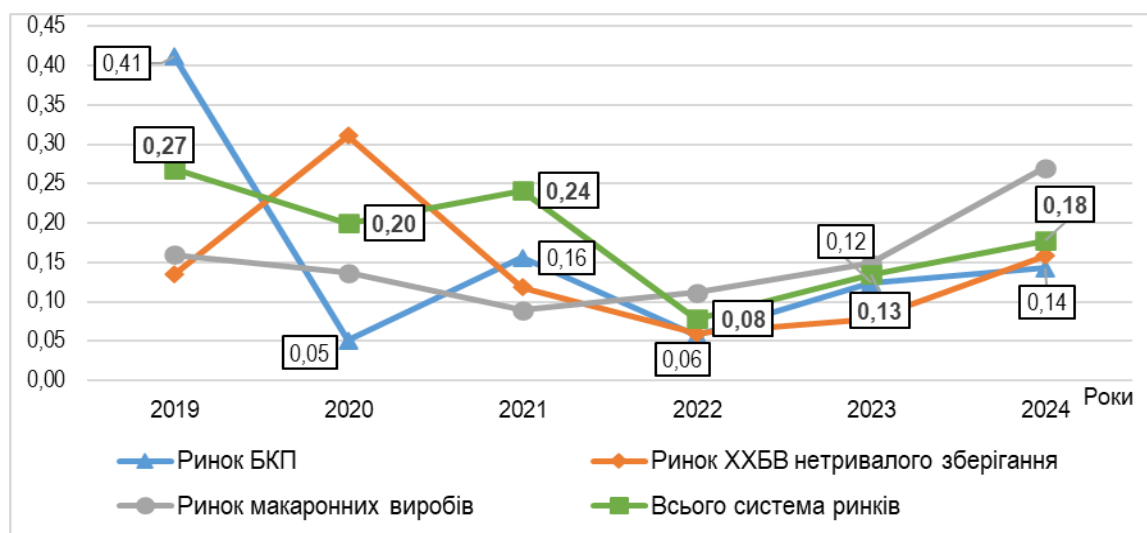

Рис. 2. Співвідношення капітальних інвестицій до валової доданої вартості в системі ринків БКП України, рази*

* Сформовано авторами на основі [16, 20].

На підставі проведеного аналізу можна визначити динаміку й часову траєкторію ендогенного розвитку системи ринків БКП у воєнний час, її зворотну реакцію на різноманітні загрози, що проявилися у зміні інвестиційних показників (табл. 5).

Таблиця 5.

**Динаміка змін головних інвестиційних показників системи ринків
 борошномельно-круп'яної продукції України в воєнний час***

Ринки	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1. БКП	1. КІ ↓ на 68 %; темп скорочення вищий показника для ХП** (-48%). 2. Частка КІ в машини й обладнання – 74 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 40 %. 4. Впровадження інновацій для товарної диверсифікації 5. Співвідношення КІ і ВДВ ↓ з 0,16 до 0,06рази	1. КІ ↑ на 127 %; темп зростання вищий показника для ХП (+69%). 2. Частка КІ в машини й обладнання – 72 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 50 % 4. Збільшення інвестицій в енергонезалежність 5. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ вдвічі до 0,12 р.	1. КІ ↑ на 8,3 %; темп зростання нижчий показника для ХП (+14,2 %). 2. Частка КІ в машини й обладнання – 72 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 46 % 4. Інвестпроекти щодо модульних млинів 5. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ до 0,14 р.
2. ХХБВ нетривалого зберігання	1. КІ ↓ на 60 % 2. Частка КІ в машини й обладнання – 79,6 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 31,5 %. 4. Співвідношення КІ і ВДВ ↓ з 0,12 до 0,06рази	1. КІ ↑ на 25,5 % 2. Частка КІ в машини й обладнання – 79,1 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 21,4 %. 4. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ до 0,08 р.	1. КІ ↑ на 91,9 % 2. Частка КІ в машини й обладнання – 77,5 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 34,8 %. 5. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ до 0,16 р.
3. ХХБВ тривалого зберігання	1. КІ ↓ на 80 %; темп скорочення вищий, ніж в ХП 2. Частка КІ в машини й обладнання – 86 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 32 %. 4. Співвідношення КІ і ВДВ ↓ з 0,4 до 0,13 р.	1. КІ ↑ на 100 %; темп зростання вищий, ніж в ХП 2. Частка КІ в машини й обладнання – 67 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 21 %. 4. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ до 0,16 р.	1. КІ ↓ на 30 %; у цілому по ХП зростання 2. Частка КІ в машини й обладнання – 70 %. 3. Частка ринку в КІ системи – 35 %. 4. Співвідношення КІ і ВДВ ↓ до 0,15 р.
4. Макаронних виробів	1. КІ ↑ на 42 %; частка КІ в машини й обладнання – 78 %. 2. Частка ринку в КІ системи – 4 %. 3. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ з 0,09 до 0,11 р.	1. КІ ↑ на 30 %; частка КІ в машини й обладнання – 85 %. 2. Частка ринку в КІ системи – 3 %. 3. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ до 0,15 р.	1. КІ ↑ на 76 %; частка КІ в машини й обладнання – 86 %. 2. Частка ринку в КІ системи – 4 %. 3. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ до 0,27 р.
5. Система переробних ринків	1. КІ ↓ на 70 %; частка КІ в машини й обладнання – 79 %. 2. Частка системи в КІ ХП – 12 %. 3. Співвідношення КІ і ВДВ ↓ з 0,24 до 0,08 р. (у ХП ↓ з 0,15 до 0,11 р.)	1. КІ ↑ на 85 %; частка КІ в машини й обладнання – 73 %. 2. Частка системи в КІ ХП – 12,7 %. 3. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ до 0,13 р. (у ХП ↑ до 0,16р.)	1. КІ ↑ на 18 %; частка КІ в машини й обладнання – 73 %. 2. Частка системи в КІ ХП – 13,1 %. 3. Співвідношення КІ і ВДВ ↑ до 0,18 р. (у ХП ↑ до 0,17 р.).

*Сформовано авторами на основі проведеного аналізу (табл. 4, рис. 1, 2).

**ХП – харчова промисловість.

Спільною інвестиційною тенденцією для релевантного й суміжного ринків системи є істотне скорочення обсягів КІ в перший воєнний рік, їх значне зростання в 2023 р. і сповільнення темпів приросту в 2024 р., збільшення частки інвестицій в машини й обладнання, продуктові й технологічні інновації для забезпечення товарної диверсифікації, модульності, енергонезалежності і, відтак, специфічної резильєнтності в умовах шоків і невизначеності. Виняток складає ринок макаронних виробів, КІ якого стабільно зростали протягом воєнного періоду та значно збільшилися в 2024 р. Для цього ринку притаманна найвища частка інвестицій в машини та обладнання (86 %), однак його питома вага в інвестиційному забезпеченні ринкової системи залишалася незначною (4 %).

У цілому обсяг КІ системи ринків в 2022 р. скоротився на 70 %, що вище за темп зниження для харчової промисловості (-48 %). Водночас у 2023-2024 рр. інвестиційна активність суб'єктів системи ринків БКП відновилася, і темпи приросту їх капітальних інвестицій (+85% і +18 %) перевищили аналогічні показники для харчової індустрії (+69 % і +14 % відповідно). Як наслідок, внесок досліджуваної системи ринків в інвестиційне забезпечення продовольчого сектору України зріс з 12 % в 2022 до 13,1 % в 2024 (див. табл. 5). Значною є питома вага інвестицій в машини й обладнання (73 %), що є свідченням пріоритетності інвестування в реконструктивний розвиток для прискореного відродження та реалізації потенціалу динамічної резильєнтності товарних ринків.

Аналіз інвестиційних проєктів 2023–2024 рр. в умовах географічної реконфігурації АПР засвідчив розбудову в центральних і західних областях нового зернопереробного ланцюга. У 2024 р. в Україні розпочали роботу 22 нові зернопереробні підприємства, близько 40 % з яких спеціалізуються на виробництві борошна. Значна частина цих інвестицій припадала на центральні й західні області, зокрема, Вінницьку й Черкаську [21]. Відкриття нових зернопереробних підприємств активізувало *попит на обладнання, у т.ч. імпортоване*. Це твердження підтверджує динаміка імпортних товаропотоків на пов'язаному ринку харчового машинобудування. Так, у 2025 р. порівняно з 2024 р. імпорт печей (УКТЗЕД 8417) зріс на 20,5 %, від'ємне зовнішньоторговельне сальдо – на 5,6 млн. дол. (табл. 6.). Одночасно збільшився імпорт машин для роботи з зерном (УКТЗЕД 8437) на 42,1 % на фоні майже подвійного скорочення експортних товаропотоків, від'ємне сальдо зросло на 6,8 млн. дол.

Динаміка головних індикаторів зовнішньої торгівлі свідчить про зниження коефіцієнту покриття імпорту експортом у воєнний період, зростання частки імпорту в торговельному обігу та посилення імпортозалежності пов'язаного ринку харчового машинобудування (табл. 7). Так, коефіцієнт покриття для товарної групи 8437 (машини для роботи з зерном) скоротився вдвічі (з 0,74 в 2021 до 0,3 рази в 2025) внаслідок значного зростання імпорту в 2025 р. (на 42,1 %). Знижувальний тренд коефіцієнта покриття посилюється в 2025 р. При цьому частка імпорту в торговельному обігу зросла з 57,5 % до 76,7 %, сигналізуючи про

збільшення імпортозалежності країни за групою машин і обладнання для системи ринків БКП України.

Таблиця 6.

Динаміка експорту-імпорту машин та обладнання для системи ринків БКП України, млн. дол.*

УКТЗЕД	Назва обладнання	Роки						Темпи росту, %		
		2020	2021	2022	2023	2024	2025	2022 до 2021	2024 до 2023	2025 до 2024
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Експорт										
8417	Печі та горни	9,18	9,63	2,27	1,42	5,14	2,76	23,6	у 3,6 р.	53,8
8437	Машини для роботи з зерном	9,08	13,55	12,34	10,84	6,91	5,81	91,1	63,7	84,1
2. Імпорт										
8417	Печі та горни	17,19	37,91	21,54	14,28	15,64	18,85	56,8	109,5	120,5
8437	Машини для роботи з зерном	20,24	18,37	15,81	13,83	13,44	19,11	86,1	97,2	142,1
3. Зовнішньоторговельне сальдо (+, -)										
8417	Печі та горни	-8,01	-28,28	-19,27	-12,86	-10,5	-16,1	X	X	X
8437	Машини для роботи з зерном	-11,2	-4,82	-3,47	-2,98	-6,54	-13,3	X	X	X

*Сформовано авторами на основі [17, 22].

Це твердження доводить порівняльний аналіз індексу одиничної вартості товару (англ. unit value index – UVI), який застосовується для оцінювання технологічної складності експортної/імпортної продукції [11]. За розрахунками, у 2021 р. вартість одиниці імпорту печей у 2,7 рази перевищувала показник для експорту; у 2025 р. індекс скоротився до 1,6. Для товарної групи 8437 «Машини для роботи з зерном» співвідношення вартості одиниці імпорту до експорту зросло в воєнний час з 1,8 в 2021 до 2,2 рази в 2025, що зумовлено, зокрема, збільшенням середньої вартості імпорту (див. табл. 7).

Слід відзначити значні темпи зростання середньої вартості імпорту печей і машин для роботи з зерном у 2025 р. (+40 % і 64 % порівняно з 2024), що, безумовно, є стримуючим чинником ендogenous розвитку пов'язаних систем ринків.

Таблиця 7.

Динаміка головних індикаторів зовнішньої торгівлі обладнанням для системи ринків БКП України*

УКТЗЕД	Назва обладнання	Роки						Динаміка змін (+, -)		
		2020	2021	2022	2023	2024	2025	(5-4)	(7-6)	(8-7)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Коефіцієнт покриття імпорту експортом, рази										
8417	Печі та горни	0,53	0,25	0,11	0,10	0,33	0,15	-0,15	+0,23	-0,18
8437	Машини для роботи з зерном	0,45	0,74	0,78	0,78	0,51	0,30	+0,04	-0,27	-0,21
2. Частка імпорту в зовнішньоторговельному обігу, %										
8417	Печі та горни	65,2	79,7	90,5	91,0	75,3	87,2	+10,7	-15,7	+11,9
8437	Машини для роботи з зерном	69,0	57,5	56,2	56,0	66,1	76,7	-1,4	+10,0	+10,6
3. Співвідношення вартості імпорту до вартості експорту, рази										
8417	Печі та горни	1,57	2,67	2,16	2,61	1,04	1,57	-0,51	-1,57	+0,53
8437	Машини для роботи з зерном	1,72	1,84	1,37	1,68	1,38	2,25	-0,46	-0,29	+0,87

*Сформовано авторами на основі [17, 22].

У географічній структурі імпорту обладнання для системи ринків БКП домінують країни ЄС. Так, у 2025 р. головними постачальниками печей в Україну були Німеччина (48,8 %), Франція (11,5 %) та Польща (9%); сукупна частка Євросоюзу перевищує 85 % (рис. 3). Серед основних імпортерів машин для роботи з зерном, окрім Німеччини (40,9 %), є Китай (18,1 %) і Туреччина (14,6 %).

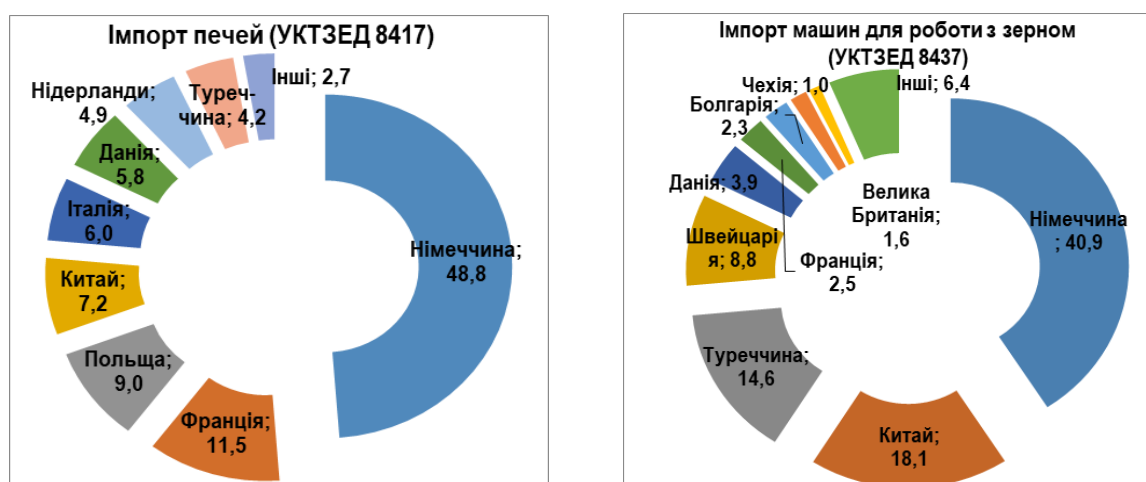

Рис. 3. Географічна структура імпорту обладнання для системи ринків БКП України в 2025 р., %*

**Сформовано авторами на основі [17].*

Таким чином, після зниження в 2022-2023 р. обсягів імпорту обладнання для системи ринків БКП в наступні роки (2024-2025) починається їх зростаючий тренд на фоні зниження експортних потоків (див. табл. 6).

Така динаміка свідчить, з одного боку, про зростання внутрішнього попиту на імпортне обладнання, у т.ч. через відкриття нових зернопереробних підприємств, з іншого, про зниження зовнішнього попиту на українську техніку. Наслідком цього процесу є, зокрема, збільшення обсягу інвестицій суб'єктів системи ринків БКП України для придбання імпортних машин і обладнання, активізація зовнішнього руху вітчизняних КІ до іноземних ринків харчового машинобудування, передусім, ЄС. Натомість відбувається скорочення кількості зв'язків та інвестиційних взаємодій у національній системі ринків, передусім, між суміжними ринками БКП і пов'язаними ринками машинобудування, уповільнення внутрішнього міжринкового руху КІ, що, безумовно, гальмує ендогенний розвиток макросистеми вітчизняних ринків та генерує втрати валової доданої вартості, як головного ресурсу повоєнного відродження держави.

На практиці має місце дуальність процесу інвестування в імпортне обладнання для потреб українських зернопереробних підприємств. З одного боку, воно дозволяє значно підвищити їх конкурентоспроможність, впровадити норми й стандарти ЄС, здійснити диверсифікацію продукції та освоїти нові зовнішні ринки її збуту. З іншого, скорочення міжсистемних взаємодій і внутрішнього руху КІ між суміжними ринками БКП і пов'язаними ринками харчового машинобудування призводить до відсутності мультиплікативного ефекту у ринковій системі та гальмує її ендогенний розвиток. Відтак, постає необхідність в «ендогенізації зовнішньоторговельних чинників економічного зростання» [4, 6]. Йдеться, зокрема, про збалансоване імпортозаміщення та поетапне нарощування внутрішніх інвестиційних взаємодій між системою ринків БКП та пов'язаним ринком вітчизняного машинобудування.

З метою імпортозаміщення та відродження ринку машинобудування в Україні діють дві державні програми: (1) компенсації 25 % вартості аграрної техніки та обладнання, яка містить не менше 60 % вітчизняних матеріалів та комплектуючих (так звана «Програма 25 %») [23]; (2) компенсації 15 % вартості промислової техніки з рівнем локалізації не менше 40 % («Програма 15 %») [24]. Суб'єкти ринку БКП можуть скористатися «Програмою 25 %», ХХБВ – «Програмою 15 %». Серед переліку техніки (13680 найменувань від 147 виробників) в межах Програми 25 % є група обладнання для борошномельної промисловості або для оброблення зернових і бобових культур (код 28.93.13.00). Вона включає, зокрема, різноманітні силоси, змішувачі, вагові дозатори сипучих компонентів та мікроінгредієнтів тощо [23].

Однак у переліку відсутнє лабораторне обладнання, оскільки його основна частина імпортується в Україну.

Слід зазначити, що для модернізації лабораторій зернопереробних підприємств можна використати грант для переробних виробництв [25]. Українські переробні підприємства вже отримують гранти від держави на суму до 8 млн. грн. (або до 16 млн. для суб'єктів, постраждалих від бойових дій) на купівлю нового обладнання та модернізацію виробництва зі співфінансуванням 50/50, 20/80 (для прифронтових територій), 30/70 (для вітчизняного обладнання) за умови створення не менше 5 робочих місць [25].

Пропонуємо масштабувати та фінансово розширити (до 40 млн. грн.) державний грант на переробку, оскільки сучасний млиновий комплекс або лінія оптичного сортування крупи коштують значно дорожче, враховуючи імпорتنу складову технічної модернізації.

Також можна скористатися програмою пільгового кредитування «Доступні кредити 5-7-9 %» [26]. Формальні інститути дозволяють здійснювати комбінування кредитних і грантових програм, тобто купувати обладнання для виробництва БКП або модернізації лабораторій у кредит через один із уповноважених банків за програмою «5-7-9 %», а після постачання техніки подавати документи через цей же банк на отримання 25 %-ї компенсації [23, 26].

Загалом проведений аналіз грантових програм і кредитних інструментів, застосовуваних в Україні для підтримки технічної модернізації зернопереробних підприємств, свідчить про доцільність їх комплементарного поєднання для забезпечення виробників БКП сучасним вітчизняним обладнанням у контексті ендogenous розвитку макросистеми суміжних і пов'язаних ринків.

Водночас виникає необхідність у переході від секторального підходу (розподіл програм за секторами економіки) до *інтегрованої підтримки* систем суміжних ринків для цільового стимулювання розбудови й ендogenous розвитку подовжених ринкових ланцюгів і спрощення доступу їх суб'єктів до грантових і кредитних інструментів, поєднаних, наприклад, у межах єдиної цільової програми розбудови ринків глибокої переробки зерна (рис. 4).

Ця система ринків має потужний потенціал для модернізації й експорту переробних продуктів (зокрема, цукрових спиртів, крохмалів, клейковини, амінокислот) з високою доданою вартістю. В умовах логістичних обмежень воєнного часу в Україні активізувався розвиток ринків глибокої переробки аграрної сировини в напрямі проектування мультитоварних заводів для переробки сировини в декілька продуктів з доданою вартістю для потреб внутрішнього й зовнішнього ринків.

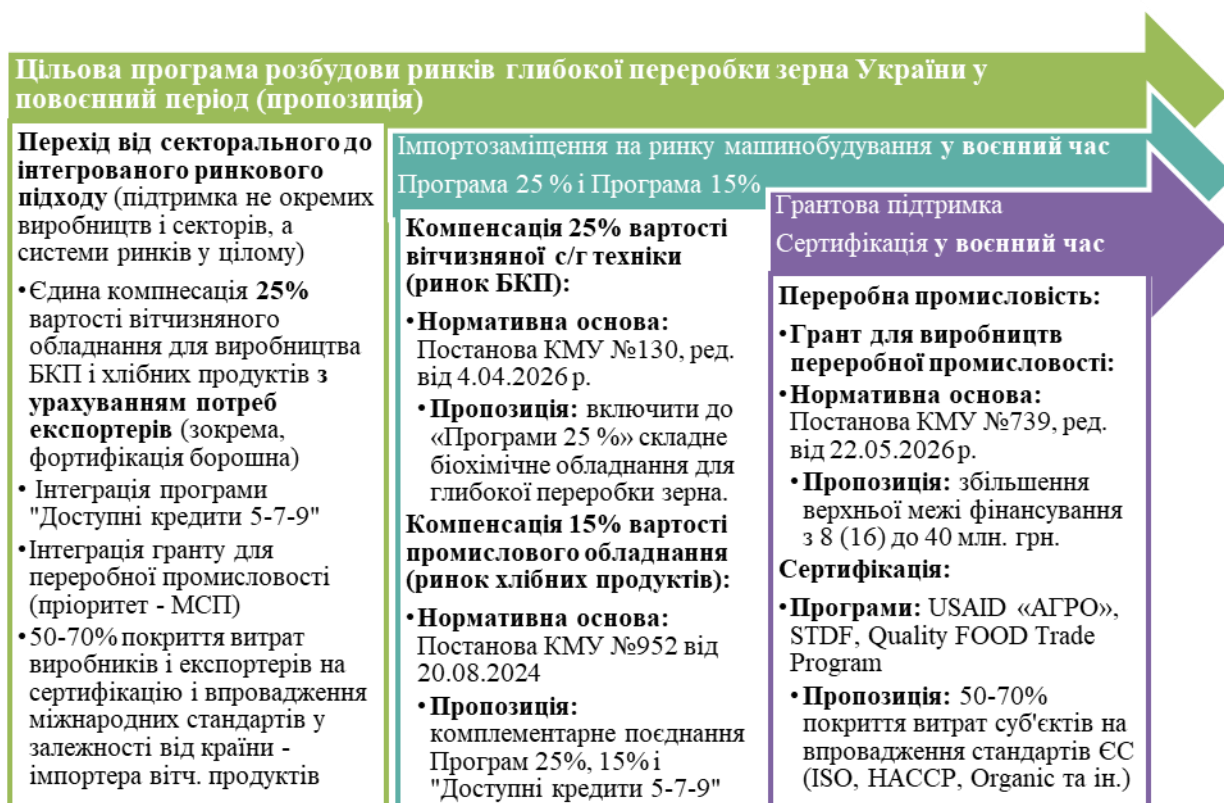

Рис. 4. Основні заходи інвестиційного забезпечення вітчизняних виробників і експортерів БКП і хлібних продуктів у воєнно-повоєнний період*

*Сформовано авторами на основі [23, 24, 25, 26].

З огляду на потенціал ендегенного розвитку цієї системи ринків і зростаючий попит на сучасну техніку для мультитоварних заводів, доцільно включити до «Програми 25 %» складне біохімічне обладнання для глибокої переробки зерна (див. рис. 4). Це може бути початковим етапом для стимулювання ендегенних інвестицій, нарощування інвестиційних взаємодій між системою ринків БКП та пов'язаним ринком вітчизняного машинобудування для отримання мультиплікативного ефекту в макросистемі. Загалом масштабування і комплементарне поєднання різних програм імпортозаміщення з кредитними й грантовими інструментами зорієнтовано на поетапне скорочення екзогенної залежності українського ринку харчового машинобудування, активізацію внутрішнього міжринкового руху КІ, ендегенний розвиток макросистеми ринків та зростання доданої вартості, створеної в її межах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Визначено динаміку базових виробничих і зовнішньоторговельних індикаторів системи ринків БКП України в воєнний період, що впливають на її інвестиційні тенденції. Зокрема, встановлено зменшення обсягів виробництва і кількості переробних підприємств у 2022 році, їх незначне зростання в 2023 році і стабілізацію в 2024 році як

адаптацію до безпекових загроз. Наголошено на високій соціально-економічній значимості системи переробних ринків БКП і ХХБВ, де функціонує 40,2 % від загальної кількості суб'єктів господарювання харчової промисловості України. Аналіз конкурентного середовища ринку борошномельно-круп'яної продукції засвідчив його достатній рівень конкуренції, а також надмірну пропозицію на ринку борошна, що зумовлює пріоритетність освоєння зовнішніх каналів збуту для його ендogenous розвитку.

Досліджено динаміку та структуру капітальних інвестицій у системі переробних ринків борошномельно-круп'яної продукції в воєнний час. Встановлено, що після значного спаду в 2022 (на 70 %) розпочалося відновлення інвестиційної активності суб'єктів ринкової системи в 2023-2024 рр., при цьому темпи приросту їх КІ (+85 % і +18 % відповідно) перевищили аналогічні показники для харчової індустрії.

Незважаючи на зростаючий тренд, рівень інвестиційної активності у системі ринків, вимірюваний співвідношенням капітальних інвестицій до ВДВ, залишається низьким і середнім. Відмінною рисою інвестиційної динаміки є значна питома вага КІ в машини й обладнання (73 % у цілому в системі), що є свідченням пріоритетності інвестування в реконструктивний розвиток для реалізації потенціалу динамічної резиліентності товарних ринків. У ринковій структурі КІ домінують ринки БКП (46 % у 2024) та хлібних виробів нетривалого зберігання (35 %). На підставі результатів аналізу встановлено траєкторію інвестиційної складової ендogenous розвитку системи ринків БКП у воєнний період.

У роботі розширено аналіз інвестиційних тенденцій у контексті діагностики головних індикаторів зовнішньої торгівлі обладнанням для системи ринків БКП України. Встановлено зниження коефіцієнта покриття, зростання частки імпорту в торговельному обігу, перевищення імпортової ціни над експортною в 1,6-2,5 разів, посилення імпортозалежності пов'язаного ринку харчового машинобудування.

Наслідком таких тенденцій є скорочення внутрішніх інвестиційних взаємодій у національній системі ринків, зокрема, між суміжними ринками БКП і пов'язаним ринком машинобудування, відсутність мультиплікативного ефекту в макросистемі ринків, що стримує її ендogenous розвиток та генерує втрати валової доданої вартості. Постає необхідність в «ендогенізації зовнішньоторговельних чинників» шляхом збалансованого імпортозаміщення.

Проаналізовано існуючі державні програми імпортозаміщення на вітчизняному ринку машинобудування («Програми 25%» і «Програми 15 %»), можливості їх комплементарного поєднання з програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» та розширення межі фінансування для переробного гранту. У повоєнний період обґрунтовано доцільність розробки і впровадження цільової програми розбудови ринків глибокої переробки зерна, яка може поєднати різноманітні

грантові й кредитні інструменти, забезпечивши перехід від секторального до інтегрованого ринкового підходу.

Для ендегенного розвитку макросистеми ринків БКП найбільш оптимальним є адаптивний комбінований підхід: на першому етапі залучається іноземне обладнання, що не виробляється в Україні, за умови часткової локалізації виробництва; на другому етапі інвестиції спрямовуються на створення національного наукомісткого машинобудування та впровадження цільових програм розбудови ринків глибокої переробки сировини.

Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні наукового підходу до формування стратегій ендегенного розвитку системи суміжних ринків БКП України, який базується на ідентифікації її загальних та інвестиційних тенденцій за параметрами виробництва, динаміки й структури капітальних інвестицій, а також на діагностиці індикаторів зовнішньої торгівлі обладнанням для виробників зернових і хлібних продуктів, що дозволило обґрунтувати ключові етапи та інструменти активізації інвестиційних взаємодій між національними системами суміжних ринків БКП і пов'язаних ринків харчового машинобудування на засадах збалансованого імпортозаміщення.

Отримані результати дослідження можуть бути використані державними й профільними інституціями продовольчих ринків для розроблення інвестиційних стратегій їх ендегенного розвитку у воєнно-повоєнний період. Продовження емпіричних досліджень інвестиційної динаміки стратегічних товарних ринків на основі наукового підходу, висвітленого в цій статті, та обґрунтування на їх підставі комплексу інструментів ендегенного розвитку ринкових структур формують перспективи подальших розробок.

Фінансування. Статтю підготовлено за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів НАН України в межах науково-дослідної роботи № 3.1.8.90/Б «Розбудова систем агропромислових ринків України в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0124U003609).

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що не мають конфлікту інтересів.

Декларація використання ШІ. Автори не використовували інструменти штучного інтелекту під час підготовки рукопису.

Список використаних джерел

1. Romer P. M. The Origins of Endogenous Growth. *Journal of Economic Perspectives*. 1994. Vol. 8, no. 1. P. 3–22. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.8.1.3>
2. Etro F. The Theory of Endogenous Market Structures. *Journal of Economic Surveys*. 2014. Vol. 28, no. 5. P. 804–830. DOI: <https://doi.org/10.1111/joes.12020>
3. Швець С. М. Еволюція теоретичних течій ендегенного зростання. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-21>
4. Геєць В. М. Ендегенізація розвитку економіки у вимірі рівноправності відносин держави, бізнесу та суб'єктів голосування. *Економіка України*. 2018. Т. 61, № 7 (680). С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.07.003>

5. Гриценко А. А. Національно укорінений розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні геоекономічні зрушення. *Економіка України*. 2023. Т. 66, № 4 (737). С. 38–54. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038>
6. Скрипниченко М. І. Оцінки індикаторів макроекономічної політики забезпечення переважно ендогенного розвитку повоєнної економіки України. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.7>
7. Буркинський Б. В., Нікішина О. В., Зеркіна О. О. *Концептуальні засади розбудови систем агропромислових ринків в умовах безпекових загроз* : монографія. Одеса : ДУ «ІРЕЕД НАН України», 2025. 152 с. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0380-2>
8. Буркинський Б. В., Лайко О. І. та ін. *Економічний розвиток територіально-господарських систем України в умовах сучасних викликів* : монографія / за наук. ред. О. І. Лайка. Одеса : ДУ «ІРЕЕД НАН України», 2025. 366 с. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0396-3>
9. Буркинський Б. В. Проблеми і пріоритети інвестиційного забезпечення економіки України в повоєнний період: стенограма виступу на сесії Загальних зборів НАН України 30 квітня 2025 р. *Вісник Національної академії наук України*. 2025. № 6. С. 68–71. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2025.06.068>
10. Лайко О. І. Теоретико-методичні основи моделювання процесів відтоку інвестиційних ресурсів з національної економіки. *Економіка: реалії часу*. 2020. № 5 (51). С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.05.2020.1>
11. Осташко Т. О., Шубравська О. В., Олефір В. К. Перспективні напрями розвитку переробки зернових в Україні. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: Економіка, управління, безпека, технології*. 2023. Т. 2, № 4. DOI: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-4-1>
12. Івченко В. М., Полонська О. М., Солошенок А. Л. Сучасні реалії ринку хлібопекарської продукції в Україні. *Економічний простір*. 2025. № 204. С. 124–130. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.204.124-130>
13. Івченко В. М., Зірнзак О. С., Солошенок А. Л., Полонська О. М. Харчова промисловість України у сучасних умовах: ключові аспекти. *Food Industry Economics*. 2025. Т. 17, № 1. С. 3–12. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v17i1.3098>
14. Ambroziak Ł., Bułkowska M. Agri-Food Sector in Ukraine and Poland: A Comparative Analysis Using the Input–Output Model. *Sustainability*. 2024. Vol. 16, no. 19. Article 8577. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16198577>
15. Пустовойт О. В., Осташко Т. О., Биконя О. С., Олефір В. К. Повоєнна політика структурної модернізації української економіки: зовнішньоторговельні та інституційні аспекти. *Academy Review*. 2025. № 2 (63). С. 22–42. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2137-2025-2-63-2>
16. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL: <https://stat.gov.ua/uk> (дата звернення: 03.08.2026).
17. Державна митна служба України. Митна статистика. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 03.08.2026).
18. Кількість діючих суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності за 2010–2024 роки. Державна служба статистики України. 2025. URL: <https://stat.gov.ua/uk/releases/strukturni-zminy-v-ekonomitsi-ukrayiny-ta-yiyi-rehioniv-13> (дата звернення: 04.11.2025).
19. Сакіркін С. В. Українські борошномели та продовольча безпека під час війни. Спілка «Борошномели України». 2023. URL: <https://ukrmillers.com/tema/ukrajinski-boroshnomeli-ta-prodovolcha-bezpeka-pid-chas-vijni> (дата звернення: 23.01.2023).
20. Капітальні інвестиції підприємств за видами економічної діяльності за 2012–2024 роки. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.11.2025).

21. Сікачина О., Гагалюк Т. *Регіональна спеціалізація, концентрація та системна стійкість аграрного сектору України в умовах війни та євроінтеграції* : агрополітичний звіт. Київ : Німецько-український агрополітичний діалог, 2025. 66 с. URL: <https://www.apd-ukraine.de/ua/projektentwicklungen/veroeffentlichungen> (дата звернення: 03.08.2026).
22. Нікішина О. В., Зеркіна О. О. Інституціональні трансформації системи ринків зернових і хлібних продуктів України в умовах євроінтеграційних викликів. *Grail of Science*. 2026. № 69. С. 794–812. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.05.2026.079>
23. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 130 : станом на 01.08.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.08.2026).
24. Порядок реалізації експериментального проекту щодо часткової компенсації вартості техніки і обладнання вітчизняного виробництва в рамках Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні» : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2024 № 952 : станом на 01.08.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2024-%D0%BF#n225> (дата звернення: 03.08.2026).
25. Деякі питання надання грантів для виробництв переробної промисловості : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 739 : станом на 01.08.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.08.2026).
26. Про надання фінансової державної підтримки : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 : станом на 01.08.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.08.2026).

References

1. Romer, P. M. (1994). The origins of endogenous growth. *Journal of Economic Perspectives*, 8(1), 3–22. <https://doi.org/10.1257/jep.8.1.3>
2. Etro, F. (2014). The theory of endogenous market structures. *Journal of Economic Surveys*, 28(5), 804–830. <https://doi.org/10.1111/joes.12020>
3. Shvets, S. M. (2021). Evolution of theoretical trends in endogenous growth. *Ekonomika ta suspilstvo*, (27). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-21> [in Ukrainian].
4. Heyets, V. M. (2018). Endogenization of economic development in the dimension of equal relations between the state, business and voting subjects. *Economy of Ukraine*, 61(7(680)), 3–19. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.07.003> [in Ukrainian].
5. Hrytsenko, A. A. (2023). Nationally rooted economic development as a local response to global geoeconomic shifts. *Economy of Ukraine*, 66(4(737)), 38–54. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038> [in Ukrainian].
6. Skrypnychenko, M. I. (2023). Assessment of macroeconomic policy indicators to ensure predominantly endogenous development of the post-war economy of Ukraine. *Efektivna ekonomika*, (11). <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.7> [in Ukrainian].
7. Burkynskyi, B. V., Nikishyna, O. V., & Zerkina, O. O. (2025). *Conceptual principles of developing agro-industrial market systems under security threats*. Institute of Market and Economic-Ecological Research of the NAS of Ukraine. <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0380-2> [in Ukrainian].
8. Burkynskyi, B. V., Laiko, O. I., Horiachuk, V. F., Osypov, V. M., Bilous, O. Yu., Yezhov, M. B., Kukosh, M. S., Kovalevska, O. S., Tsynalievskaya, I. A., Radulov, D. D., Bohushevych, V. K., Dmytrenko, O. S., Doroshenko, A. O., Kalinin, A. V., Korotkykh, K. V., Kutateladze, V. O., Levit, V. S., Lvova, N. V., Murzanovskyi, H. M., ... Chekhovych, Z. V. (2025). *Economic development of territorial and economic systems of Ukraine under contemporary challenges* (O. I. Laiko, Ed.). Institute of Market and Economic-Ecological Research of the NAS of Ukraine. <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0396-3> [in Ukrainian].

9. Burkynskyi, B. V. (2025). Problems and priorities of investment support for the economy of Ukraine in the post-war period. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, (6), 68–71. <https://doi.org/10.15407/visn2025.06.068> [in Ukrainian].
10. Laiko, O. I. (2020). Theoretical and methodological foundations of modeling the processes of outflow of investment resources from the national economy. *Ekonomika: realii chasu*, 5(51), 5–13. <https://doi.org/10.15276/ETR.05.2020.1> [in Ukrainian].
11. Ostashko, T. O., Shubravskaya, O. V., & Olefir, V. K. (2023). Promising directions of grain processing development in Ukraine. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoi asotsiatsii naukotsiv. Seriya: Ekonomika, upravlinnia, bezpeka, tekhnolohii*, 2(4). <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-4-1> [in Ukrainian].
12. Ivchenko, V. M., Polonska, O. M., & Soloshonok, A. L. (2025). Modern realities of the bakery products market in Ukraine. *Ekonomichnyi prostir*, (204), 124–130. <https://doi.org/10.30838/EP.204.124-130> [in Ukrainian].
13. Ivchenko, V. M., Zirnzak, O. S., Soloshonok, A. L., & Polonska, O. M. (2025). Food industry of Ukraine in modern conditions: Key aspects. *Food Industry Economics*, 17(1), 3–12. <https://doi.org/10.15673/fie.v17i1.3098> [in Ukrainian].
14. Ambroziak, Ł., & Bułkowska, M. (2024). Agri-food sector in Ukraine and Poland: A comparative analysis using the input–output model. *Sustainability*, 16(19), Article 8577. <https://doi.org/10.3390/su16198577>
15. Pustovoyt, O. V., Ostashko, T. O., Bykonja, O. S., & Olefir, V. K. (2025). Post-war policy of structural modernization of the Ukrainian economy: Foreign trade and institutional aspects. *Academy Review*, 2(63), 22–42. <https://doi.org/10.32342/3041-2137-2025-2-63-2> [in Ukrainian].
16. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). Official website. <https://stat.gov.ua/uk> [in Ukrainian].
17. State Customs Service of Ukraine. (n.d.). Customs statistics. <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> [in Ukrainian].
18. State Statistics Service of Ukraine. (2025). Number of active large, medium, small and micro-entrepreneurship entities by type of economic activity for 2010–2024 [Data set]. <https://stat.gov.ua/uk/releases/strukturni-zminy-v-ekonomitsi-ukrayiny-ta-yiyi-rehioniv-13> [in Ukrainian].
19. Sakirkin, S. V. (2023). Ukrainian flour millers and food security during the war. Union of Millers of Ukraine. <https://ukrmillers.com/tema/ukrajinski-boroshnomeli-ta-prodovolcha-bezpeka-pid-chas-vijni> [in Ukrainian].
20. State Statistics Service of Ukraine. (2025). Capital investments of enterprises by type of economic activity for 2012–2024 [Data set]. <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
21. Sikachyna, O., & Hahaliuk, T. (2025). *Regional specialization, concentration and systemic resilience of Ukraine's agricultural sector under war and European integration: Agricultural policy report*. German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue. <https://www.apd-ukraine.de/ua/projektentwicklungen/veroeffentlichungen> [in Ukrainian].
22. Nikishyna, O. V., & Zerkina, O. O. (2026). Institutional transformations of the grain and bread products market system of Ukraine in the context of European integration challenges. *Grail of Science*, (69), 794–812. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.05.2026.079> [in Ukrainian].
23. Procedure for the use of funds provided in the state budget for partial compensation of the cost of agricultural machinery and equipment of domestic production. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 130 (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
24. Procedure for implementation of the experimental project on partial compensation of the cost of domestically produced machinery and equipment within the All-Ukrainian economic platform “Made in Ukraine”. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 952 (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2024-%D0%BF#n225> [in Ukrainian].

25. Some issues of providing grants for processing industry production. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 739 (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
26. On the provision of state financial support. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 28 (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

<i>Отримано:</i>	06.08.2026	<i>Beérkezett:</i>	2026.08.06	<i>Received:</i>	06.08.2026
<i>Прийнято до друку:</i>	18.09.2026	<i>Elfogadva:</i>	2026.09.18	<i>Accepted:</i>	18.09.2026
<i>Опубліковано:</i>	30.09.2026	<i>Megjelent:</i>	2026.09.30	<i>Published:</i>	30.09.2026